František Kvapil: Zpěvy knížecí

Kniha mrtvá, lichá, marná, pustá. Kniha okoralá. Jedna z těch prací, jež nejsou autoru ani *radostí* ani *nutností*, nýbrž pouhou úlohou, pensem, thematem ke konkursům akademickým.

S akademiemi je to totiž tak: nejen že *věří* v genry, že nepřijímají díla, jež by se snad opovážila stát *mezi* dvěma nebo třemi genry nebo spojovat a slučovat je v sobě — ony i genry *hierarchisují*. Jim jeden genre stojí níž, jiný výš. Zvláštní predilekci a passi mají na př. pro epiku. Kdo napíše na př. sbírku *balad*, musí již dostat prémii, poněvadž tento druh je tak málo dnes pěstován a zasluhuje tedy vzdělavatel jeho podpory již prostě proto, že tohoto dnes tak zanedbaného poetického druhu si vůbec všimnul. Takové jsou argumenty těchto ctných institutů, a netají se jimi nijak. Jsou totožny s argumenty na př. hospodářských nebo zahradnických a jiných zemědělských jury: ten a ten druh ovcí nebo ten a ten druh brambor nebo čočky nebo ředkve jest u nás zanedbáván. Leč vyskytl se p. X. Y. a ten oddal se tomuto hříšně a bohopustě utlačovanému druhu ovcí nebo brambor nebo čočky nebo ředkve s neobyčejnou pietou — *proto již* zaslouží pozornosti, třeba jinak jeho produkty za mnoho nestály. Ut desint vires, tamen laudanda est voluntas.

V stejně závidění hodném postavení jsou dnes u nás básníci epičtí. Ta hříšná mládež ukázala podle mínění ctných areopagitů epice mrzce a ničemně záda, oddala se s hříšnou výstředností a exaltací kultu druhů „*subjektivných*", „*individualistických*", „*anarchistických*" (jak zní žertovná terminologie ctných akademiků) — vrhla se jen a jen na dojmovost, symbolisaci, impresionismus — samá lyrika, samá exaltace, samé visionářství. „*Objektivná*" epika (tak nazývají tito ctní mistři epiku a myslí, že ji tím neomylně a spolehlivě charakterisují!) leží ladem. Na tu si tedy — rozumuje slavný hodnostář — ta holota netroufá. Ano, epika, braši, to není jen tak maličkost! To předpokládá — usedlost a rozum a studie a . . . zkrátka a dobře: nejméně básnický doktorát nebo přísné zkoušky profesorské.

Proto „*Lumír*" nikdy nezameškà alespoň jednou do roka ukázat mládeži na „seriosní cíle", jak říká, básnické tvorby. Ach balada, ach epika — proč se jí vyhýbáte, mladí páni? Nechutná vám, viďte? To člověk musí *studovat* — ano, studovat na to — alespoň deset sbírek starých nordických nebo skotských balad nebo španělských romancí si přečíst a pak když je důkladně pročetl — velmi opatrně — — *parafrazovat!* Ano, pánové, to jest epika, to je vrchol básnické plastiky a objektivity, ano, to je trvalé. Co s těmi vašimi moderními efemérami — to zde, to jsou věky, to jsou staletí, to jsou tisíciletí, to je básnické „aere perennius"!

A tak vidíte všecky české pány parnasisty, všecky „lumírovce", jak každý z nich snaží se v potu tváře vyrobit alespoň občas nějakou sbírku epiky. Tak vidíte mistry, *Vrchlického* a *Sládka*, jak velice slavnostně a důstojně občas se věnují baladě nebo epice vůbec, a po nich celá plebs: *Doerfel*, *Klášterský*, *Mužík* a *Kaminský* etc. etc. a nyní i pan *František Kvapil*.

Jaké nemožné, nefilosofické, bezdůvodné názory! Tito lidé jsou odvráceni od přítomnosti, otočeni do minulosti. Tito lidé nevědí, že genry jako všecko na světě podléhají rozvoji, že literární genry rostou, mění se, vymírají a rodí se jako genry přírodní, jako rody a druhy živočišné a rostlinné. Tito lidé netuší, že je hluboký vztah mezi genry a dobou, již vyjadřují, které jsou příznačny, jako orgány jistých funkcí. Těmto lidem ani na mysl nepřišlo, že moderní doba má také svou epiku, jí konformní, jí odpovídající, ji vyslovující, ji nejsnáze, nejplněji, nejšíře předvádějící a objímající a touto moderní době úměrnou epikou že není nic jiného, než — *román*, román společenský, analytický, dušemalebný. Tito lidé nedovedou si ani představit tak primitivní, všem jevům společenským ústřední a základní

zákon o vzájemnosti funkcí a orgánů. Oni nepochopí, že doba feudální, rytířská, bohatýrská . . . doba bojovných zápasů hmotných . . . doba primitivního intimního obcování s přírodními jevy, doba elementárnosti . . . musí se jinak i v umění projevit, jinými genry, jí úměrnými, příznačnými, representovat, než podstatně jiné, moderní, složitější a toto genere přeměněné útvary společenské.

Tito lidé nechápou, že epika rytířská a bojovná, pochmurná, baladismus mythický jsou dnes *neorganické*, že básník uměle a namáhavě se musí *vmyslit* do psychologických stavů, jež předpokládají, že musí je obtížně a pracně rekonstruovat, a že tedy genry ty mohou vyhovět a mohou být šťastně nebo spíše obratně vzdělávány sem tam *porůznu* a *výjimečně* některou básnickou konstitucí náhodou jim příznivou, že však dělat z nich *zákon*, *pravidlo* a *normu* dnešního moderního tvoření jest absurdnost a tupá slepota.

Ale nestarejte se, ta naše epika a ty naše balady a romance vypadají také podle toho. Čpí to potem, násilností, šroubovaností a falší na sto kroků. Není to v nejlepším případě nic, než obratné epigonství, chladná imitace, podařený vtipný kousek vtipné kombinační fantasie, jež si dovedla šťastně slepit z několika historických nebo legendárních nebo mythických prvků více méně poetický motiv, více méně vtipné thema veršovací rétoriky. Ale poesie? Její spontánnost, vroucnost, opravdová záhadnost a personelní plnost a sytost? Ty jsou tu nejřidšími hosty a jen v těch převzácných případech, kde básník celou stavbou své duše je vyhnancem ve své době, kdy celou rasou své duše náleží minulé kultuře a minulému stadiu civilisačnímu a je tak ve své době jen zbloudilým a opozděným výhonem Minulosti. Takový básník nemůže však vyplňovat pouze podle známých tradicí a pravidel stará schemata, nýbrž musí nutně v genru epickém *tvořit*. Nesmí přestávat na starých šablonách, na starém tradičním obsahu a postupu, nesmí kopírovat stereotypní efekty, gradace, obraty, kombinace, dobře vyzkoušený pathos a dobře vyzkoušená přirovnání — musí *hnout* celým genrem, musí jej dovést na nové stadium, musí jej slovem *reformovat*. A zde je zkušebný kámen pravého básníka epického, pravé duše *reakční* (ve filosofickém smyslu, bez příhany). Zde

se poznává, je-li člověk skutečně ve své době cizím hostem a vyhnancem, je-li jí odpuzován a utíká-li z ní skutečně z vnitřní, hluboce cítěné, metafysicky zdůvodněné potřeby — či je-li pouhý epigon, parasit minulých kultur básnických, imitátor. Zde je zkušební pole, zde se rozhoduje o tom, stojí-li před námi duše bohatýrská a odporující přítomnosti, odpuzovaná jí a *bojující* s ní vědomým návratem k minulosti (v tomto případě je vlastně návrat ten *pokrokem*), nebo pouhý indiferentní příživník, pouhá pasivná přilnavost a netečná nehybnost epigonství a genrové virtuosity. Pravý *rozený*, celou svou strukturou *predestinovaný básník minulosti* je vřelý, zapálený, roztoužený a udýchaný, miluje Minulost šílenou a tajemnou láskou jako Pól své duše a svou duševní vlast, vrhá se k ní hnán tajemným zákonem chemického odpuzení a chemické neslučivosti své duše s Přítomnem a Běžným. Naproti tomu umělý a násilný genrista Minulosti je chladný, rozumný, střízlivý a opatrný, nezapomene se nikdy, neutone nikdy ve své lásce ani ve své nenávisti, není opilý kořením a vůněmi roztančených ilusí, vyvolaných stínů, puklých hrobů. Je chytrý, rozšafný, střízlivý, opatrný. Cítíte, že pod navlečeným kostymem prokukuje sem tam šedý střízlivý moderní oblek, profesorský kabát, že je to jen hra přestrojovací, len lví kůže, pod kterou se kryje zcela obyčejný moderní šosák, zcela obyčejná tuctová prostřednost, zcela běžná básnická impotence, zcela obvyklá indiferentní nepolarita . . . duše nicotná a prázdná, která je zcela spokojena s naší průmyslovou demokratickou dobou, favorisující všechnu pustotu a všechnu prostřednost, které se to v ní znamenitě sedí u teplých kamen a při plných hrncích a která koketuje s Minulostí jen z dlouhé chvíle nebo z politiky, aby se zdála hlubokou, moudrou, vzdělanou a aby za to vzala svou odměnu v podobě premií za dobré mravy a slušné smýšlení.

Do této kategorie náleží také autor *Zpěvů knížecích*. Myslím, že mladé naší generaci literární je p. František Kvapil skoro neznámý. A myslím, že je ten osud skoro zasloužen. Neřekl jí nic, nepřipravoval její cesty, nechápal ji. Nehledal nic, nenašel nic, nerepresentuje žádný typ, žádný styl, nic, co má barvu, profil, relief. Pan Kvapil je

vyslovený, výlučný skoro *epigon*. Je z té generace, jež šla bezprostředně, krok, dva, za Vrchlickým a v níž utonuli, tuším, všichni. Pan Kvapil je celý přikryt stínem Vrchlického a celý zahalen v prachu jeho vlečky. A je to zase, myslím, spravedlivé, poněvadž se do této odvislosti sám postavil, poněvadž v ní poeticky žil a v prachu tom volně dýchal. Jeho verše nerozeznáte od veršů Vrchlického — leda tím, že jsou sušší, otřelejší, nevýraznější. Každý epigon ředí, poněvadž víno mistra jeho zdá se mu silné. Chce být úměrný, hladký — přemýšlí mnoho, jak by zakryl svou odvislost — a právě tím je ji silně vidět, vyniká jako silně rytá linie, když se smyje barva prudce a požárem nanesená.

Zaváté stopy jmenuje se jedna starší kniha p. Kvapilova. Myslím, že by se měla jmenovat *Cizími stopami*. Kniha bez jednotného tónu, bez charakteru, hotové potpourri. Pan Kvapil šel všude stopami Vrchlického, i tam, kde Vrchlický sám sledoval — cizí stopy. Učil se u týchž mistrů jako on, napodobil tytéž mistry jako on. *Zaváté stopy* jsou kniha parnasistického epigona francouzského. *Gautier*, *Musset*, *Coppée*, *Hugo* — ale tak zřetelní, že můžete přímo ukázat na předlohu. To jest jedna kniha p. Kvapilova. Druhá jsou *Výstavní táčky*, řada šablonovitých, běžných a většinou banálních a prázdných genrů, o nichž je těžko říci, co jimi *umělecky* p. Kvapil chtěl. Patrně nic. Realistickou drobnomalbu moderního běžného života — *velkoměstský genre* — jsme měli již před nimi (jsou pozdního data, 1891) a jinak svěží, nervosní, graciesní noty, v *Realistických slokách Sovových*. A chtěl-li notu tuto zevšednět a rozředit — ani tu nepřišel p. Kvapil dost časně. O to postaral se mnohem dříve již ve svých sentimentálně vodových verších pan *Klášterský*. Co tedy? Nic než zcela běžná příležitostná publikace. A nyní *Knížecí zpěvy*, jichž první řada vyšla kdysi v Nerudových *Poetických besedách*. Dílo, na něž patrně autor sám klade největší váhu a na něž i ostatní tak se dívají. Dílo, jehož „druhá řada", jak čtu na obálce, byla „poctěna cenou České Akademie r. 1896" a jež, tuším, nadto bylo shledáno jako *justus titulus*, aby p. Kvapil byl jmenován, nevím již jakým, členem Akademie. Jak viděti tedy, dílo ne ledajaké, žádná efeméra . . . naopak

dílo, jež má znamenité pretence, jež se tváří jaksi monumentálně, jež se nám ukládá vším tím a chce být patrně nazíráno jako vynikající článek, jako vrcholivý bod v rozvoji české poesie posledních let.

Ale tím naprosto není, naopak, pravím to po zralé úvaze, stojí ve všem *pod průměrem* dnešní tvorby poetické. Ideově prázdná, bez sugestivnosti a náladovosti básnické, hrubá veršem neobyčejně tupým a beznervním, bez obrazů (vyjma některé banální typické figury každému dnes běžné) a hudby — taková jest epická sbírka p. Kvapilova. Její verš je starý dvacet let — ale ještě sušší, okoralejší, poněvadž básnické faktury stárnou a scvrkají se rychleji, než ovoce a ze šťavnatých plodů zbývají nakonec jen paskvily vůně. Modernímu čtenáři českému, vychovanému veršem *Macharovým*, *Sovovým* nebo *Březinovým*, jich nervovou agilností, bohatou odlišenou hudebností a náladovou instrumentací, musí připadat verše p. Kvapilovy jako střechy sbité ze dvou klád. Takovým kosým, zlomeným, hrubě dřevěným dojmem musí působit.

Stejně pustý a prázdný jest obsah — stejně hrubý, stejně bez psychologie a idejí, bez psychického rytmu a tempa. Látka *Knížecích zpěvů* je čerpána z ruských hrdinských pověstí, většinou z *bylin*. Ale ruského není na knize p. Kvapilově nic, než několik vlastních jmen. Tyto ruské knížecí zpěvy neliší se svou strukturou ideovou — podkladem ethnopsychologickým a sociologickým — nijak od látek traktovaných poesií západní — dvorskou, rytířskou romantikou románsko-germánskou.

O *kulturní psychologii* nemá p. Kvapil ani zdání. A přece samy *byliny* mají svůj individuálný charakter velmi odlišný od epiky západní, nejen co do formy, ale i kulturní barvy. Cítíte, že jste tu v dobách kultury primitivní, snové, hrubé, bojovné. *Láska k ženě* — rafinovaný kulturou a uměním vypěstovaný sentiment — je tu neznámým prvkem. Poměr bohatýrů staroruských k ženám jest asi takový, jako dnes ještě mužíků k jich manželkám: hůl hraje větší roli než láska, a sentimentální nyvost je něco, o čem by se ruský rek styděl hovořit, co by mu bylo nepochopitelné a cizí.

Ale pan Kvapil píše o *staroruské* lásce podle *západoevropské roman-*

tické šablony. Dueto při hvězdách (str. 96) a *Ilja v zajetí* (str. 84) jsou typické doklady tohoto naprostého nešetření koloritu ethnopsychologického a kulturního. To je láska troubadourská, to jsou city nejsložitější a nejrafinovanější sentimentálně dvorské kultury provençalské, a jsou vysloveny i metaforami a obrazy, dialektickým aparátem dvorské lyriky provençalské. To je takový políček do tváře nejprimitivnějšího smyslu historického, až stydno o něm dále mluvit.

Pan Kvapil vůbec díval se na ruské sujety očima nejen západníma, ale přímo očima francouzského parnasistického epigona. Nejednou jsou mu bohatýrské sujety pouze thematem a záminkou k staré, šablonovité dnes již *deskriptivné maše*, která snad ohromovala před lety, ale která dnes, kdy virtuosita veršovnická je nám věcí, jež rozumí se u básníka sama sebou, působí pustě a liše. *Boj s vlkem* a *Ilja v pralese* (str. 40) jsou typické ukázky deskriptivné, parnasistické manýry a jsou přímo odkoukány analogickým básním Leconta de Lisle. Jen málokde pokusil se p. Kvapil charakterisovat i *dikcí a stylem* typičnost svých látek (trochu v *Písni o kupci Fedorovi*, str. 76; *Sedláku Mikalovi*, str. 53; nejvíce pak ve *Smrti Cyrila Plenkoviče*, záletníka bídně ubitého klamaným mužem, str. 158).

Ideově nevidím také ruského vzduchu v *Knížecích zpěvech* p. Kvapilových. Když jsem četl *Poutníky* (str. 17), kde ruský bohatýr Ilja připravuje se meditací k svému velikému úkolu a kde je k němu povolán Bohem, myslil jsem, že pan Kvapil chce ruské bohatýrství charakterisovat v *psychologických* a *ethických jeho složkách*, že nepůjde mu o pouhé více méně barvité rvačky a řeže, kvasy a honby, svatby a pohřby, námluvy a rozvody... že chce ruskou psychu charakterisovat již z jejích pramenů v těch záhadných, bolavých a složitých svrchovaně důležitých otázkách ethických, náboženských. metafysických, jak je dnes čteme z jejích největších básníků moderních. Ale zklamal jsem se úplně.

Jeho rekové nemají žádné pevné struktury mravní a charakterové, nemají vůbec pevného výrazného plánu psychického, ani prostě určitého reliefu. Bojují za knížete, za vlast a svoje životy, někdy z vážných příčin, jindy pošetile, někdy boj obranný, jindy z přepychu a zpupnosti, pak jedí, pijí, lhou, milují, podvádějí se navzájem a klamou, na pokyn cara pobíjejí nevinné lidi, střídají podle choutek ženy, koně a zbraně... zkrátka všecko, co dělají dnes všichni normální šosáci z lepších a nejlepších kruhů, když mají dost krve, masa, peněz a duševní sprostoty, což vesměs předpokládá takovýto způsob života.

Jediný *Ilja* zvedá se nad tento prázdný normál. Škoda, že autor nemá dost reliefu veršového a psychického, aby byl dovedl vymalovat jeho podobiznu v celkovém obraze, v jednotném rámci nějakém. Místo toho podal p. Kvapil tři episody: *Slavík Loupežník* (str. 70), *Car Kalin* (str. 108) a *Hněv Iljův* (str. 148), jež jsou vesměs variace na jeden motiv: Iljovu samostatnost, odpor proti vladařům a dvořeninství, soucit s lidem a nevinnými.

Tedy vesměs rysy, jež dělají z Ilji *Cida Východu*. Není to tedy ani nové ani motivováno specificky ruskými prvky psychickými — ale přesto stojí toto ponětí — jediné v knize p. Kvapilově — za povšimnutí jako náběh k úkolu, k němuž měl jít, jejž však úplně minul.

Přehlédneme-li ještě jednou, co jsme řekli, rozpomeneme-li se na všecku nicotnost, antikvovanost, prázdnotu, faleš a bezideovost knihy p. Kvapilovy — působí na nás pak svrchovaně komicky dvě úvodní čísla *Knížecích zpěvů:* osmiřádkové poslání v čele knihy a báseň *Svaté Rusi*. Zde s nesmírnou autoritou věštce, která p. Kvapilovi velmi špatně sluší, rozsuzuje o Rusi dnešní a dřevní, vidí v přítomnosti úpadek Ruska, v minulosti pak vzor, jímž se má řídit, aby z dnešního ponížení vybředlo. Dnes prý Rusko rodí *jen* samé činovníky, generály, popy a jinou sběř tyranskou — tehdy, v minulosti, bývalo prý jinak: samí bohatýři vstávali prý tehdy z útrob země.

Jaká směšná nekritičnost! Nenapadá mně hájit dnešní státní zřízení Ruska, ale dívat se na Rusko tak šablonovitě — tak slepě po západnicku — jako tu činí p. Kvapil — to je, tuším, již i ve slušnějších vzdělaneckých kruzích západních překonáno. Mluvit o úpadku Ruska dnes — v přítomnosti — kdy dalo světu myslitele a umělce, které nemusím jmenovat — kdy celý mrak očí ze Západu, a to očí často nejhlubších a nejvroucnějších, obrací se k Rusku jako zdroji nového osvětného světla, jiné lepší ideové kultury — a ukazovat mu na

mythickou minulost — to by bylo prostě komické, kdyby to nebylo tak trapně naduté a samozvanecké. A co říci té jiné šabloně, na níž je založena tato báseň p. Kvapilova, že totiž všemi stinnými stránkami Ruska vinna je jeho forma státní a že by se to všecko dalo vyléčit pohodlně známým receptem: *liberalismem?* Místo odpovědi ptáme se p. Kvapila, neví-li nic o tom, že již drahně let nejlepší duchové Západu viní liberalismus — z dnešního našeho bankrotu duševního i hmotného? A tento liberalismus dnes tak strašně pošramocený a zkompromitovaný u nás chce p. Kvapil jen tak zhola doporučovat za lék ruským bolestem? Není to při nejmenším šablonovitá jalovost a povrchnost?

A konečně: nalezli by se v bohatýrech *Knížecích zpěvů*, jež p. Kvapil ukazuje dnešnímu Rusku jako vzory k napodobení, skutečně *odpůrci tyranie?*

Pochybuju a myslím, že musí pochybovat i p. Kvapil, vzpomene-li si, jak tito bohatýři ubili svého zcela nevinného bratra a soudruha jen proto, že knížeti Vladimíru zachtělo se jeho ženy . . . Ale všecko to je vůbec tak absurdní, že škoda o tom řeči.

Stejně žertovné jsou také dvě čtyřřádkové strofy položené jako motto ke knížce p. Kvapilově. Pan Kvapil mluví v nich s velikým despektem „o vřavě denní, půtek malicherných hluku", z nichž prý se utíká v tyto grandiosně ideálné a mužné oblasti bohatýrské. Ubohý p. Kvapil! Po kom to papouškuje? A jak opravdově se při tom tváří! Ostatně ví patrně, proč tou přítomností tak pohrdá! Má také proč. Tak bez duše, lhostejně, slepě a lživě se smí opravdu dnes psát již jen o minulosti . . . Kdyby chtěl p. Kvapil stejně psát o přítomnosti, prozradil by se, jak by otevřel ústa, a každý školák by se mu vysmál. Dnes k „nejmalichernější půtce" je přes všechen dělaný despekt p. Kvapilův třeba stokrát více síly, hloubky, bystrosti a idejí, než jich má celý jeho korunovaný fascikl.

Fr. Xav. Svoboda

Literárně psychologická miniatura

Pochopuješ pojednou,
že to rodné kraje jsou,
že to tentýž ruch a tentýž klid,
který cítíš ve svých ňadrech žít.

Na prsou i na nohách
tvého prachu země prach
nachytal se hustě, hřeje v něm
touha stará po bratrství tvém.

A ucítíš pojednou,
že tvé tělo větve jsou
a že nohy tvoje v zemi tkví
jako silný kořen stromoví.
— — — — — — — — —
pokojnou hlavu vznésti nad okolí
a slyšet všude z blízkosti i z dáli
šum vyzrálosti, rozvoj neustálý.

(Květy mých lučin)

Před čtrnácti lety vyšla první sbírka lyriky Svobodovy „*Chladem a teplem*". Taková pravá, ryze umělecká, vnitrem posvěcená knížka. Tak vnitřní, tak nic na vnějšek. Tenká knížka na špatném papíře hustě potištěná otřelými petitovými typy — bylo hned vidět, že autor, jenž si ji sám nakládal, spoří a hledí co nejvíce veršů vtěsnat do toho brožurkového sešitu. Měl jich patrně doma ve stolku hezkou snůšku ještě a šlo mu také o to, povědět něco v první své knížce, podat se, pokud možno, celý. Bylo to tak vážné a poctivé jako právě obsah té knížky, kde je Svoboda již in nuce — umělec po výtce vnitřní, psychický, meditativní, hraničící leckdy až na typismus a symbolismus.